

## ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ АРГУМЕНТАЦИИ

Н. С. Арутюнян

кафедра английского языка

*В статье рассматриваются аргументирующий дискурс, его особенности, а также характеристики и процесс аргументации. Получение аргументирующей информации предусматривает восприятие, ориентацию, принятие/непринятие и интеграцию материала.*

Психоллингвистика, как научное направление, возникла в конце 1950-х годов в США. Это - комплексная наука, которая относится к лингвистике, поскольку изучает язык; и к психологии, поскольку изучает его в определенном аспекте - как психический феномен. Итак, психоллингвистика - это область лингвистики, изучающая язык, прежде всего как феномен психики.

Так как язык - это знаковая система, обслуживающая сообщество, то и психоллингвистика входит в круг дисциплин, изучающих социальные коммуникации. С точки зрения психоллингвистики, язык существует в той мере, в какой существует внутренний мир говорящего и слушающего, пишущего и читающего. Следовательно, психоллингвистика не занимается изучением „мертвых языков“, т.к. в этом случае нам доступны лишь тексты, но не психические миры их создателей.

Известно, что психоллингвистика изучает разные аспекты речи. В данной статье мы рассматриваем проблему аргументации (особый тип речевого общения), а также аргументирующий дискурс (его характеристики и сам процесс аргументации).

Аргументирование представляет собой вид речевого воздействия на сознание человека. Аргументация - одна из возможных тактик реализации замысла. Кроме того, часто аргументацией называют такую речь или эпизод ее, которые по существу (но не всегда) направлены на реальное убеждение. [1], [2]

Помимо ежедневной надобности, аргументация является жизненно необходимым для нормального функционирования общества. Право аргументировать является краеугольным камнем нашей социальной и политической системы.

В процессе аргументации немаловажным фактором является свобода высказывания различных мнений. Английский философ Джон Стюарт Милл красноречиво выразил суть этого:

“If all mankind, minus one, were of one opinion, and only one person were of the contrary opinion, mankind would be no more justified in silencing that one person, than he, if he had the power, would be justified in silencing mankind.

... We can never be sure that the opinion we are endeavoring to stifle is a false opinion; and if we were sure, stifling it would be an evil still.” [3]

Другие причины для толерантного отношения к мнению меньшинства являются более практическими по своей природе. Последние исследования показали, что выявление различных точек зрения может стимулировать слушателей и давать лучшие, более оригинальные решения.

Even though I may never agree with your view that we should abolish all labor unions, your arguments may cause me to re-examine my positions, to understand my own convictions better, or perhaps even to modify my views. [4]

Подчеркнув важность аргументирующего дискурса, перейдем к рассмотрению особенностей аргументации и характерных свойств рассматриваемого дискурса.

Характерные свойства аргументирующего дискурса можно более четко вскрыть при сопоставлении его с информирующим дискурсом.

Информирующий дискурс репрезентирует варианты, призывает к выбору из их числа. Одной из главных стратегий аргументирующего дискурса является систематическое уменьшение альтернатив, пока не остается единственный выбор. Если „информирующий оратор“ может сказать: “Here are different options for dealing with Iran”, „аргументатор“ будет призывать: “We should pursue this course of action in dealing with Iran”.

Информирующий дискурс предполагает незначительное пассивное участие со стороны аудитории. Аргументирующий дискурс направлен на действие. Тот, кто становится объектом аргументации, зачастую рискует гораздо больше, чем тот, кто просто прослушивает новую информацию. Ведь оратор может оказаться нечестным, а действия, следовать которым

призывают, – ошибкой. Мир аргументации бывает полон риска и неопределенности. Этические обязательства для информирующих ораторов важны, для аргументирующих же – еще важнее. Аргументатор оказывает влияние на жизнь других и заставляет их рисковать, поэтому он должен нести ответственность за свои слова.

Информирующий оратор выступает как учитель, аргументирующий – как лидер. Из-за наличия риска аудитория будет тщательно оценивать аргументатора с точки зрения компетентности, силы и слабости, эгоистичности и самоотверженности. Это является критическим в ситуациях аргументации.

Информирующий дискурс делает упор на понимание. Аргументирующий дискурс часто связан с наплетанием эмоций. Чем важнее высказывание, тем с большей силой проявляются эмоции. Усиление эмоций необходимо для преодоления колебания аудитории. Например, утверждение:

“Studies that a 10 percent rise in tuition costs will reduce the student population by about 5 percent next fall” может быть полезно в информирующем дискурсе, но будет слабым при аргументации. В аргументирующем дискурсе оно будет звучать так:

“Those who plan tuition increases are well paid, so they think a few hundred dollars more each term will have little effect on students. Most of us will survive a 10 percent rise in tuition costs, they say. Only 1 in 20 won't back because of it, and that just decrease the surplus population!”

Well, let me tell you about a friend of mine – let's call him Joe. Joe's family is Mexican-American – very poor. Joe is their pride and joy, their hope for making it. Joe is one in the Dean's List, and he can look forward to a successful career in accounting when he graduates. But with this rise in tuition, Joe won't be back next fall. Another dream deferred – another dream denied! What do the planners care about that? What do they care about Joe?

Perhaps you are Joe. But even if you are not, he is one of us, and he needs our help NOW.”[3]

Эмоциональный язык аргументации часто необходим для того, чтобы помочь увидеть истину, подтолкнуть человека к действию. Информирующий дискурс обычно направлен на слушателей – индивидов. Аргументирующий дискурс часто направлен на группы. Аргументация часто требует групповой активности для достижения успеха. В вышеуказанном примере, оратор, чтобы вызвать протест у аудитории, обращается к слушателям как к членам группы, в данном случае, к группе студентов-жертв. Особый язык используется в целях создания ощущения группового единства. Убеждающее общение может подтолкнуть индивидов к совместному действию.

Понимание процесса аргументации является основой эффективной практики убеждения. Вильям Дж. Мак Гуайер, профессор физиологии Йельского университета, предполагает, что существует 12 этапов успешной передачи убеждающих посланий. Их можно сгруппировать в четыре категории: восприятие, ориентация, принятие/непринятие и объединение в одно целое или интеграция.[4]

Первая группа факторов в процессе аргументации включает в себя такие, которые влияют на то, как сообщение воспринимается аудиторией. Сюда входят: экспозиция, внимание и вовлечение.

Экспозиция Согласно Мак Гуайру, аргументация начинается с экспозиции. Нужно увидеть рекламу или услышать речь, прежде чем она возымеет определенный эффект. Поэтому рекламодатели платят громадные суммы за размещение их рекламы в прайм-тайм на телевидении. Сложно привлечь внимание даже студенческой аудитории. Не все слушатели будут воспринимать информацию, особенно если они озабочены разработкой собственной речи или просто своими мыслями. Для обеспечения подлинного внимания к информации оратору необходимо говорить громко и четко. Он должен заставить аудиторию услышать то, что он говорит.

Внимание Если у слушателей возникает интерес к предлагаемой для обсуждения проблеме уже на начальном этапе аргументирующего дискурса, это означает, что оратору удалось привлечь их внимание. Для усиления и поддержания внимания оратор может рассказать интересную, захватывающую историю или представить на рассмотрение факты, которые подтверждают серьезность обсуждаемой проблемы. Кроме того, очень эффективными бывают цитаты именно из тех людей, которых уважает и почитает данная аудитория. В

дополнение к этому голос оратора, выражение его лица, жесты должны усилить впечатление, что его слова заслуживают внимания.

**Вовлечение** По мере возрастания внимания слушатели оказываются все более вовлеченными в информацию. Ораторы помогают этому процессу путем мотивации:

“What I’m going to tell you today could make it possible for you to retire comfortably – with all the money you need for travel – by the time you are fifty!”

Когда сообщение проходит все эти три стадии: экспозицию, внимание и вовлечение, – сила аргументации возрастает.

Вторая группа факторов, по Мак Гуайру, относится к тому, как аудитория ориентируется в аргументации. Эти факторы включают в себя понимание, овладение информацией и идеями, и развитие навыков для согласия.

**Понимание** Вовлечение аудитории может не состояться, если информация оратора непонятна. Четкая структура определения, демонстрация комплекса идей, понятный язык необходимы для понимания. Переходы, анонсы, резюме также помогут процессу понимания.

**Информация** Аргументация построена на информативном фундаменте. Слушатели хотят знать факты, перед тем как они рискнут связать себя обязательствами. Они также должны понимать „человеческий фактор” проблемы, который часто может быть представлен наилучшим образом, путем создания убедительных образов и примеров. Информация должна быть заслуживающей доверие. Слушатели должны быть удовлетворены точным и полным описанием ситуации. Иногда для подтверждения информации бывает необходимо свидетельство властей.

В дополнение к фактам слушателям нужны веские причины, которые побудили бы их к действию. Эти причины подсказывают, как интерпретировать ситуацию и должны указывать на конкретные выводы и действия. Иногда необходимо цитировать экспертов для усиления эффективности аргументирующих дискурсов.

**Обеспечение навыками** Мало толку привести людей к принятию идей, если они не знают, как воплотить их на практике. Поэтому необходимо помочь аудитории изучить навыки, необходимые для принятия предлагаемой информации.

Например, действия по борьбе с курением должны не только убедить людей, что курение вредно для здоровья, но должны также снабдить слушателей необходимыми навыками для избавления от этой привычки.

Если аргументирующее сообщение понятно слушателям, если оно содержит информацию и навыки, необходимые и достаточные для его принятия, это означает, что сила аргументации возросла.

Согласно Мак Гуайру, процесс принятия включает в себя согласие с информацией, удерживание или сохранение ее и запоминание.

**Согласие** наступает тогда, когда слушатели реагируют, говоря или думая: „Этот оратор близок к сути” или „Она, вероятно, права” или „Я убежден, нет сомнений в этом”. Отсюда видно, что существуют различные степени согласия. Даже меньшая форма согласия означает успех, особенно когда слушатель меняет прежнее убеждение или когда предложение связано с большим риском.

**Сохранение (в памяти)** Одно дело – оставить впечатление о речи, и совсем другое – сохранить ее в сознании слушателей. Яркие вербальные картины и интересные рассказы помогут слушателям запомнить выступление, а также свои впечатления о нем. Описания и образы запоминаются гораздо лучше, чем абстрактные доводы. Также очень эффективно, если речь оратора заканчивается неожиданным выводом.

**Запоминание убеждения** Но главным является не только удержать информацию в умах слушателей, а то, чтобы аудитория запомнила причины, побудившие ее сделать это. Если оратор может побудить слушателей сделать публичное заявление путем подписания петиции, устного или письменного голосования, то он, таким образом, может усилить процесс аргументации и способствует сохранению в памяти воспоминаний об этой аргументации. Детальный подход к мотивированным предписаниям способствует росту и активизации аргументации.

Оратор, мобилизующий аудиторию против предполагаемого роста платы за обучение а) доставляет петицию, которая будет подписана, б) дает адреса местных законодателей, в) призывает слушателей писать письма редакторам университетских и местных газет.

Для того, чтобы аргументирующий дискурс имел длительное влияние, слушатели должны использовать сообщение оратора при принятии решения, должны изменить поведение, должны соотнести свое новое отношение к вопросу со своей общей системой ценностей. Эти шаги представляют интеграционную фазу успешной аргументации.[5]

**Использование** В позиции и действиях, предлагаемых оратором, слушатели должны видеть преимущество. Но помимо прямой выгоды аргументирующий дискурс помогает понять и интегрировать наш опыт, вооружает нас для принятия решений. Оратор может и не увидеть это преимущество для слушателей, но он должен знать, что аргументация может повысить уровень жизни, что будет ощущаться и в дальнейшем. Протестуя против предполагаемого увеличения платы за обучение, можно создать чувство локтя и взаимопомощи среди молодых слушателей, что упрочит и обогатит их жизни.

**Демонстрация** Так же как тестированием пудинга является проба на вкус, тестом аргументации часто является изменение в поведении. Даже если слушатели выражают согласие поступать так, как их призывают, и использовать полученные знания для принятия новых решений, аргументация имеет реальное проявление только тогда, когда такие изменения уже имеют место. Кампания против курения демонстрирует это:

"One of our students wryly observed that it was easy to quit smoking – he had done it many times!"

Одно дело для слушателей согласиться бросить курить, другое дело бросить на короткое время, и совсем другое – бросить навсегда. Для сохранения длительных изменений аргументация должна вызывать глубокие и сильные эмоции у слушателей.

**Консолидация** Иногда аргументация трансформирует систему ценностей слушателей. Но едва ли оратор способен достичь этого за одно выступление. Такие фундаментальные изменения в системе ценностей обычно требуют нескольких аргументирующих призывов, повторяющихся для достижения эффекта. Сегодня дискурсы о ядерном разоружении, например, могут ставить перед собой цель достигнуть трансформаций глубоких установок и аргументаций. Диапазон аргументирующей практики, от первой экспозиции до финальной консолидации аргументаций, обширен. Аргументирующие дискурсы могут и не трансформировать сознание слушателей, но должны помочь извлечь важные уроки, которые улучшат их жизнь.

## Ամփոփում

Հիմնափորձը դարձել է կյանքի անբաժանելի մասը: Դա բոլոր է տալիս քննադատելու, որ հոստոքը առաջին հերթին պետք է ճիշտ կազմակերպի փաստաթղթերի բնութքը, քանի որ դա հիմնափորձան հիմքն է:

## Резюме

Аргументация стала неотъемлемой частью нашей жизни. Все сказанное позволяет сделать вывод, что оратор прежде всего должен правильно построить процесс аргументации: так как понимание процесса аргументации является основой эффективной практики аргументации.

## Литература

1. Демьянков В.З., Аргументирующий дискурс в описании: (По материалам зарубежной лингвистики). Речевое описание: Проблемы и перспективы. М.: ИНИОН, 1983. с. 114-131.
2. Демьянков В.З., Коммуникативное воздействие на структуру сознания. Роль языка в структурировании сознания., М., Институт философии АН СССР, 1984, - 4. 1, - с. 138-161.
3. Herbert W. Ximons, Persuasion: Understanding, Practice, and Analysis (New York: Random House, 1986), p. 153.
4. William J. McGuire, "Attitudes and Attitude Change", (New York: Random House, 1985), Vol. 1, pp 258-261
5. N.H. Anderson, "Integration Theory and Attitude Change", Physiological Review 78 (1971): 171-26
6. Почепцов Г.Г., Теория коммуникации, М., Центр, 1998.
7. Сергеев А.М., Коммуникации в культуре. Петрозаводск, Издательство Петрозаводского университета, 1996.
8. Тер-Минасова С.Г., Язык и межкультурная коммуникация. М., СЛОВО/ SLOVO, 2000.
9. Шамле Н.Л. Актуальные проблемы межкультурной коммуникации. Волгоград, Волгоградский государственный университет, 1999.



տարիների փուլը ունեցող Բելա Բաբայանի գլխավորությամբ: Ինչպես օրինակ, ԼՂՀ ղապրոցների աշխարհագրության ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացների ուսումնական և թեմատիկ պլաններում նախատեսվում են և՛ դասախոսությունների, և՛ հանձնարարությունների առաջադրում, այսինքն՝ որևէ դասի կամ թեմայի համար սովորողների գիտելիքներին և կարողություններին ներկայացվող պահանջների (չափադիմի) կազմումը, որը հնարավորություն է տալիս ուսուցչին ամրակայելու տեսականի և պրակտիկայի միասնության կապի ամրապնդումը: Թեմատիկ պլանավորման մեջ նախատեսված են հետևյալ կարևորագույն պարզեմների վերլուծությունը, որպես դասախոսություններ:

- Աշխարհագրական կրթության արդի հիմնախնդիրները:
- Կայրոցական աշխարհագրության ծրագիրը, ուսումնական պլանը, դասագրքերը:
- Աշխարհագրական թաղանթը, որպես աշխարհագրության ուսումնասիրության առարկա:
- Աշխարհագրության պետական կրթական չափորոշիչները և այլն: Իսկ պրակտիկ հանձնարարությունների թեմատիկայում կարևորվում են հետևյալ թեմաները.
- Ուսուցչի փորձը ուսուցման նոր ձևերի, տեխնոլոգիաների մշակման և կիրառման գործում:
- 4-8-րդ դասարանների դասագրքերով և աշխատանքային տետրերով աշխատելու առանձնահատկությունները:
- 9-րդ դասարանի դասագրքերով («Զնոսագործման և քննադատականության հիմունքներ») աշխատելու առանձնահատկությունները: Էկոլոգիական խնդիրների և թեստերի լուծում:
- Քայլերգադրությունը՝ որպես աշխարհագրության ճյուղ և հետազոտության մեթոդ:
- Խնդիրների լուծում:
- Աշխարհի քնակչությունը և ժամանակակից քաղաքական քարտեզը: Գրաֆիկների կազմում:
- Իրևել թեմայից դասի պլան-կոնսպեկտի կազմում և այլն:

Մեր կարծիքով միայն անհյուսիշու է տարբերակել դասը ըստ ինքնակրթության աստիճանի գույք տալով միաժամանակ դրանք ներքին կապն ու փոխկապակցությունը: Առավել եւս, երբ ղապրոցներում նոր, համեմատաբար ճշգրտված ուսումնական ծրագրեր մտցնելը և անցումը 12-ամյա միջնակարգ կրթության՝ երեք աստիճաններով. 1-4-րդ դասարաններ՝ տարրական դպրոց, 5-9-րդ միջին դպրոց և 10-12-րդ ավագ դպրոց՝ պահանջում է ուսուցման ողջ գործընթացի գիտական մակարդակի անշեղ բարձրացում: Միաժամանակ սեմանում է ուսուցիչների և պաշկերտների նախապատրաստումը ինքնակրթության և ինքնադաստիարակության: Այդ հանգամանքը հաշվի առնելով ՀՀ Կրթական Ազգային ինստիտուտի ԼՂՀ մասնաճյուղը դասընթացից-դասընթաց ընկած ժամանակահատվածում կիրառում է որակավորման նոր հետաքրքիր ձևեր ու մեթոդներ: Նման արդյունավետ միջոցներ և եղանակներ են, ինչպես օրինակ, պրոբլեմային սեմինարները, հատուկ դասընթացները, առաջավոր փորձը, գիտալուսակտիկ ճեղքումները, դրանց վերլուծություններն ու հանձնարարական(ներ)ի առաջադրումը, մշակումը և այլն, որոնք ուսուցչին նախապատրաստում են մանկավարժական ակտիվ գործունեության: Այդ են վկայում հետևյալ խառն միջոցառումներն ու քվերը:

ՀՀ ԿԳՆ ԿԱԻ ԼՂՀ մասնաճյուղի ամենօրյա քրտնագան աշխատանքի շնորհիվ 2002-2005 թվականին հանրապետությունում միայն վերապատրաստման դասընթացներով անցել են 1724 ուսուցիչներ Այդ բոլորն.

2002 – 2005թթ. ՀՀ ԿԳՆ ԿԱԻ ԼՂՀ ՄԱՄՆԱՃՅՈՒԿԻ ԿՈՂՄԻՑ ԱՆՅԱՎԱՐԱՆ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԵՆԹԱՅՆԵՐԻ

| Առարկա                | Մտեխանություն |            |       |            |       |            |       |            | Մարտակերտ |            |       |            | Մարտունի |            |       |            |
|-----------------------|---------------|------------|-------|------------|-------|------------|-------|------------|-----------|------------|-------|------------|----------|------------|-------|------------|
|                       | 2002          | 2003       | 2004  | 2005       | 2003  | 2004       | 2005  | 2003       | 2004      | 2005       | 2003  | 2004       | 2005     | 2003       | 2004  | 2005       |
|                       | ամիսը         | մասն. թիվը | ամիսը | մասն. թիվը | ամիսը | մասն. թիվը | ամիսը | մասն. թիվը | ամիսը     | մասն. թիվը | ամիսը | մասն. թիվը | ամիսը    | մասն. թիվը | ամիսը | մասն. թիվը |
| Հարց 1. Կրթություն    | IV            | 52         | III   | 37         |       |            |       |            | VI        | 37         |       |            |          | XI         | 33    |            |
| Մարմնատիկ             | III           | 47         | III   | 18         |       |            |       |            | VI        | 28         |       |            |          | XI         | 32    |            |
| Ֆիզիկա                | III           | 21         |       |            |       |            |       |            | VI        | 18         |       |            |          | XI         | 20    |            |
| Պատմություն           | III           | 34         |       |            |       |            |       |            | VI        | 22         |       |            |          | XI         | 25    |            |
| Քիմիա                 |               |            |       |            | V     | 13         |       |            |           |            | XI    | 26         |          | XI         | 24    |            |
| Կենսաբանություն       |               |            |       |            | I     | 16         |       |            |           |            |       |            |          |            |       |            |
| Աշխարհագրություն      |               |            |       |            | I     | 13         |       |            |           |            | XI    | 16         |          | XI         | 17    |            |
| Ինժեռատեխնիկա         |               |            | III   | 13         | VI    | 18         |       |            | VII       | 22         | VI    | 18         |          | 26         | VII   | 24         |
|                       |               |            |       |            |       |            |       | 73         |           |            |       |            |          |            |       |            |
| Ուսուց. լիցու և գրուկ |               |            |       |            |       |            |       |            | V         | 50         |       |            |          |            |       |            |
| Տարրաւեւ              | III           | 90         | III   | 49         |       |            |       |            |           |            |       |            |          |            | XI    | 47         |
| Մանկ. ուստիարակներ    |               |            |       |            | I     | 24         |       | 16         |           |            |       |            |          |            |       |            |
| Դրտարտանակ(արմե)      |               |            |       |            | I     | 40         |       | 21         | V         | 42         |       |            |          |            | XI    | 25         |
| Բնոյտներ              |               | 74         |       | 117        |       | 124        |       | 110        |           | 219        |       | 60         |          | 26         | 24    | 223        |

| Անույն                     | Ավելան, Շուշի |     |      |     | Հաղույթ |     |      |     | Քաղաք |     |           |     |
|----------------------------|---------------|-----|------|-----|---------|-----|------|-----|-------|-----|-----------|-----|
|                            | 2003          |     | 2004 |     | 2005    |     | 2003 |     | 2005  |     | 2002-2004 |     |
|                            | ամիս          | մաս | ամիս | մաս | ամիս    | մաս | ամիս | մաս | ամիս  | մաս | ամիս      | մաս |
| Հայր Լ. Երևան.             |               | 1   | 25   |     |         |     | VI   | 44  |       |     |           | 15  |
| Մարենտիս                   |               | 1   | 20   |     |         |     | VI   | 41  |       |     |           | 16  |
| Ֆրիդա                      |               | 1   | 19   |     |         |     | VI   | 18  |       |     |           | 9   |
| Պատմություն                |               | 1   | 17   |     |         |     | VI   | 22  |       |     |           | 12  |
| Քիմիա                      |               |     |      |     |         |     | VI   | 20  |       |     |           | 10  |
| Կենսաբանություն            |               |     |      |     |         |     |      |     |       |     |           |     |
| Աշխատանքային<br>ինքնաշնորհ | VII           | 33  | VII  | 21  | 28      | VII | 12   | VII | 11    | 10  |           | 1   |
| Ռուս, լեզու և գրական       |               |     |      |     |         |     |      |     |       |     |           |     |
| Տարրական                   |               |     | I    | 25  |         |     | VI   | 62  |       |     |           | 26  |
| Ման. դասընթացներ           |               |     |      |     |         |     |      |     |       |     |           |     |
| Գրականություն              |               |     | I    | 32  |         |     | VI   | 32  |       |     |           | 11  |
| Ընդունել                   |               | 33  |      | 156 | 28      |     |      | 250 |       | 10  |           | 100 |

Այդ դասընթացները փարեւ են շուրջ 50 դասախոսներ, Հայաստանի Հանրապետության Կրթության և գիտության նախարարության, Կրթության Ազգային Ինստիտուտի ԼԳՀ մասնաճյուղի, ԼԳՀ ԿԵՍ նախարարության մասնագետների, ԱրՊՀ-ի դասախոս-գիտնականների և հանրապետության փորձառու ուսուցիչների կողմից:

Անշուշտ, ուսուցիչ վերապատրաստումը և ինքնակրթությունը վարժեր չի կալող լինել, եթե ԼԳՀ քաղաքային և շրջանային վարչակազմների կրթության բաժինները համագործակցած ՀՀ Կրթության Ազգային Ինստիտուտի ԼԳՀ մասնաճյուղի հետ տեղերում չկազմակերպեն համապատասխան աշխատանք անհատական, խմբակային կոնսոլիդացիաներ, պարբերական սեմինարներ, նախա և ետգործընթացային առաջադրանքներ, բարձր գրականության հայրաքյուղում ու շարունակում:

Ուսուցիչների վերապատրաստման և ինքնակրթության աշխատանքների կազմակերպման զգալի փորձ է կուտակվել ԼԳՀ հանրապետության մի շարք դպրոցներում: Այդ տեսակետից ուսանելի է Մարտունու շրջակայակազմի կրթության բաժնի գործունեությունը (բաժնի վարիչ Սլավկա Պետրոսյան) շրջանի դպրոցների առաջավոր փուլի ուսանողներին և տարածման, փոխադարձ դասախոսների կազմակերպման և մերդաճակավարժական գրականության ծնող բերան գործում: Այս ծնող միջոց լավագույն նախադրյալներ են ստեղծում ուսուցիչ վերապատրաստման և ինքնակրթության, ինքնագործակցած համար և հանդիսանում են որպես ուղեկցող միջոցներ:

Նրանք զգալի աշխատանք են տանում մանկավարժական կադրերի վերապատրաստման և ինքնակրթության գործը կազմակերպելու, որակավորման դասընթացների ունեկողներին օգնելու, մանկավարժական և հոգեբանական գիտելիքների նորությունները դպրոց հասցնելու, առաջավոր փուլը տարածելու, սկսակ ուսուցիչներին օգնելու ընթացվածներում: Այդ են վկայում անցած ուսումնական տարում ԼԳՀ Մարտունու շրջանի շրջակայակազմի կրթության բաժնի և Քեդրի Կոմիտեի Հաղույթային անվան միջնակարգ դպրոցի տնօրնության (Ժ.Հայրապետյան) համատեղ նախաձեռնությամբ կազմակերպված միջոցառումը, որտեղ մասնակցում էին նաև շրջանի հարևան Մանկավարժի, Հարախոսների, Կոմիտեյների, Մոսի և այլ գյուղերի միջնակարգ դպրոցների ուսուցիչներ, տնօրեններ և փոխտնօրեններ, որոնք փորձի փոխանակման կարգով ծանոթացան դպրոցի կրթական համակարգի բարելավման միջոցները, որոնք փորձի փոխանակման կարգով ծանոթացան դպրոցի կրթական համակարգի, մասնակցեցին բազմաթիվ փոխանակման և այլ միջոցառումներին: Կարևոր նաև այն էր, որ վերջնական դպրոցների ուսուցիչները համագործակցության մեջ են մտել նաև Այգյալի պետական համալսարանի հետ, ամրակայելով դպրոց-համալսարան, համալսարան-դպրոց կապերը: Այդ միջոցառման իրենց ակտիվ ներդրումն ունեցան համալսարանի «Ֆիզմաթ» Դասընթացի, «Մանկավարժության և հոգեբանության» և «Կիրառական մաթեմատիկայի» սովորողների ներկայացուցիչներ Դիմիտրի Կիսիկյանի, Կարեն Արամյանը, մանկավարժական գիտությունների բնագավառում, որոնք Ուսույի Աղաբեկյանը, Դիմիտրի Կիսիկյանի, Կարեն Արամյանի, Կարեն Արամյանի և համալսարանի համակարգային տեխնոլոգիաների ծառայության տեխնոլոգ Գրգորյան Դանիելյանը: Նրանք իրենց գիտական նյութերով հանդես եկան ուսուցիչների առաջ: Ինչպես օրինակ՝ «Ֆիզիկայի դասավանդման մասնակցակից խմբիկները միջնակարգ դպրոցում», «Բնաբանական մեթոդի օգտագործումը դասագործընթացում», «Ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրումը դպրոցում» և այլ բեմաներով: Հետաքրքիր էր նաև դպրոցի 8-րդ, 9-րդ և 10-րդ դասարանների ուժերով կազմակերպված «Հրաշքների աշխարհում» վիկտորինան, որտեղ ակտիվ մասնակցություն ունեցան նաև հրավիրված ուսուցիչներն ու դասախոսները: Ավելորդինան

հաղթող ճանաչվեց մաև մասնակից, ԱրԴՀ դոցենտ՝ Կարեն Արամյանը և աշակերտների կողմից ստացավ հատուկ նվեր, իսկ համալսարանի դոցենտ՝ Ռուդիկ Աղաբեկյանը իր համեստ նվերները հանձնեց դպրոցի երեք գերազանցիկ սովորողներին:

Համատեղ կազմակերպված փնջային մեթոդիավորումը և կազմակերպված միջոցառումներն անցան գիտական բարձր մակարդակով: Գոհ մնացին և՛ ուսուցիչները, և՛ աշակերտները, և՛ իրավիճակները:

Փորձը ցույց է տալիս, որ ուսուցչի վերապատրաստման և ինքնակրթության կազմակերպման հիմնական օղակը մնում է դպրոցը, ուր ուղղություն է տրված ուսուցչի ինքնագործունեությունը այն հաշվով, որ ինքնակրթությունը կրի ստեղծագործական, անհատական բնույթ (որը մենք կանվանեինք անկախ, լրիվ ինքնուրույն), ելնելով նրանից, որ ինքնակրթությունը ուսուցչի կողմից կառավարվող գիտակցական, նպատակաորոշված, հետևողական ու անընդմեջ կրթության կատարելագործումն է, մանկավարժական աշխատանքին զուգընթաց մասնագիտական վարպետության բարձրացումը, ինքնաշխատության ձեռք բերած գիտելիքների, կարողությունների արդյունավետ կիրառումը մանկավարժական ողջ հաղորդակցման ընթացքում ու պրակտիկայում, որը միաժամանակ զարգացնում է ուսուցչի մտավոր կարողություններն ու ընդունակությունները, անձնային ու մասնագիտական որակները:

Մեր կարծիքով, ելնելով վերը նշվածից ուսուցիչն ինքը պետք է կազմի իր ինքնակրթության պլանը, որոշի իրեն անհրաժեշտ գիտելիքների և կարողությունների ծավալն ու բովանդակությունը, ինքնուսուցման մեթոդներն ու եղանակները և յուրացման արդյունավետության վերահսկումը:

### *Ամփոփում*

Գիտական հոդվածում Ռ.Ջ. Աղաբեկյանը նշում է, որ ուսուցչի վերապատրաստման և ինքնակրթության պահանջը կյանքի է կոչվել այն փոփոխություններով, որոնք տեղի են ունենում այսօրվա աշակերտի հոգեբանության և ինտելեկտուալ զարգացման մեջ:

Հեղինակը հոդվածում փաստարկում է ՀՀ ԿԳՆ ԿԼԻ ԼԴՀ մասնաճյուղի և հանրապետության դպրոցների առաջավոր փորձը, որոնք կիրառում են որակավորման նոր հետաքրքիր ձևեր ու մեթոդներ, որոնց միջոցով ուսուցչին նախապատրաստում են մանկավարժական ակտիվ գործունեության:

Հեղինակի կարծիքով ուսուցչի ինքնակրթության կազմակերպման հիմնական օղակը պետք է մնա դպրոցը և, որ կարևոր է, ուսուցիչն ինքը պետք է կազմի իր ինքնակրթության պլանը, որոշի իրեն անհրաժեշտ գիտելիքների և կարողությունների ծավալն ու բովանդակությունը, ինքնուսուցման մեթոդներն ու եղանակները և յուրացման արդյունավետության վերահսկումը:

### *Резюме*

В данной научной статье Агабекян Р.Дж. отмечает, что необходимость переподготовки и самообразования учителя вызвана переменами, происходящими сейчас в развитии психологии и интеллекта ученика.

В качестве аргумента автор приводит опыт работы Нагорно-Карабахского филиала Национального института Министерства образования и науки Армении и школ Арцаха, которые внедряют новые интересные формы и методы усовершенствования, с помощью которых учитель подготавливается к активной педагогической деятельности.

По мнению автора, основным звеном самообразования учителя должна оставаться школа и, самое главное, учитель сам должен составить свой план самообразования, определить содержание и объем необходимых знаний и способностей, методы и направления самообразования и контроль над их эффективным усвоением.

### *Գրականություն*

1. Հիլդրեյան, Պրոֆեսորալ ուղղվածության առանձնահատկությունները, Նր., 1989թ.:
2. Օ.Ա. Աբրյովինա, Ռուսուցչի համամանկավարժական պատրաստումը բարձրագույն մանկավարժական կրթության համակարգում, Մ., 1990թ.:
3. Վ.Ա. Սլապին, Ռուսուցչի անձի ձևավորումը պրոֆեսիոնալ պատրաստման գործընթացում, Մ., 1990թ.: